

Lezen of niet lezen, dat is de kwestie

door Bettine Siertsema

Wat is het toch een vreemd verschijnsel: in een vreemde stad trekken de boekwinkels als een magneet, in tijdschriften lees je als eerste de boekbesprekingen en de literaire bijlage van de krant is het leukste katern van de week, zelfs de spam van bol.com klik je altijd even aan. Intussen kijkt de stapel te lezen boeken in de woonkamer je verwijtend aan, en wordt de verzameling boeken die je mee naar boven hebt genomen om te lezen voor het slapen gaan, te groot voor je nachtkastje. Wanneer een bezoekend jongmens je met een geïmponeerde blik op de boekenkast vraagt of je dat allemaal gelezen hebt, verberg je je schuldige blos achter een glimlach en een grapje. Want nee, een flink deel van wat in die kast staat, heb je niet gelezen, en die stapels naast je bed en elders in huis zullen er ook wel niet van komen. Erger is dat je zelfs die boeken niet gelezen hebt die eigenlijk tot de verplichte bagage horen van ieder geciviliseerd mens: *Oorlog en vrede* (nou ja, de Russen zijn ook wel erg dik!), *Ulysses* (maar je hebt wel de film gezien), *Leven en lot* (maar zulke deprimerende thema's kun je er nu even niet bij hebben). En dan kun je ook nog de pech hebben je staande te moeten houden tussen belezen collega's en vrienden: 'Heb je *De Welwillenden* al gelezen, wat vond je ervan?' Het is maar een schrale troost dat Prediker het al wist: er komt geen einde aan het aantal boeken dat geschreven wordt.

Pierre Bayard, psychoanalyticus en hoogleraar Franse literatuur aan de Universiteit van Parijs, geeft zulke lezers, of eigenlijk niet-lezers, de absolutie. In het eerste hoofdstuk van zijn boek *Hoe te praten over boeken die je niet hebt gelezen* rekent hij voor dat een gretige lezer die al zijn tijd aan lezen besteedt, nog steeds maar een fractie tot zich kan nemen van alles wat er ooit geschreven is, dat ook de meest hartstochtelijke lezer dus voortdurend keuzes moet maken, en dat zo lezen vooral een kwestie van niet lezen is. Is dat al een bevrijdend inzicht, nog wel aan de hand van de figuur van een generaal en een bibliothecaris in Musil's *De man zonder eigenschappen*, in de volgende hoofdstukken laat Bayard zien dat ook het wel gelezen hebben van een boek een relatieve kwestie is. Je kunt bijvoorbeeld totaal vergeten waar dat boek überhaupt over ging. Hij voert de schrijver Montaigne op die zich er zelfs op liet voorstaan niet meer te weten wat hij zelf geschreven had. Maar ook kan een ingrijpende vertekening in je herinnering optreden naar gelang de omstandigheden waarin je het las of de verwachtingen die je er tevoren van had. Zo kan het gebeuren dat een boek waar je voortreffelijke herinneringen aan bewaart, bij herlezing enorm tegenvalt, of dat twee vrienden met dezelfde smaak en mentaliteit over een vroeger gelezen boek een radicaal ander oordeel hebben.

Bovendien bestaan er vele gradaties van lezen, van 'close-reading' via ergens in beginnen maar het niet uitlezen, tot een vluchtig doorbladeren. Ook kun je een boek kennen in zijn context, het kunnen plaatsen binnen een literaire traditie, de invloed onderkennen van de sociaaleconomische omstandigheden van zijn ontstaanstijd, de reacties erop van tijdgenoten en navolgers, een oordeel over het belang ervan hebben, en dat alles zonder er één letter van gelezen te hebben. Bayard geeft met een systeem van afkortingen in voetnoten aan welke van deze gradaties van 'kennen' van toepassing is op de in zijn betoog opgevoerde boeken. Dat dat soms ook een beetje spelerei is, blijkt uit het feit dat hij ook overduidelijk fictieve boeken de kwalificatie 'onbekend boek' meegeeft. De Nederlandse vertaling van deze termen schiet

overigens wat tekort: voor 'onbekend boek' zou ik liever 'ongelezen boek' kiezen, en voor 'genoemd boek' iets als 'bekend van horen zeggen'.

Er is natuurlijk wel het een en ander in te brengen tegen deze verfrissende relativering van het belang van het zelf gelezen hebben van literaire werken. Het belangrijkste is wel dat nergens met zoveel woorden genoemd wordt dat het eerste, in elk geval het beste, motief om iets te lezen is dat je er plezier aan beleeft. Of dat plezier nu bestaat uit het meegesleept worden door de spanning van een thriller, het opdoen van psychologische inzichten door een karakterroman, het genieten van speelse taalvormen in poëzie, het is plezier dat alleen door het lezen zelf gebracht wordt, en niet door geleerde commentaren erbij, al kunnen die soms het leesplezier wel verhogen, omdat ze je op zaken attent maken die je anders zouden zijn ontgaan. Een tweede bezwaar dat ik tegen Bayards redenering heb, heeft betrekking op zijn stelling dat je een boek soms beter kent, als je het – dankzij anderen – in zijn context kunt plaatsen. Hoewel op zich niet onwaar, doemt toch wel het beeld op dat iedereen bezig is met het napapegaaien van enkele spraakmakers. Nieuwe inzichten worden dan een schaars goed.

Vermakelijk is dat Bayard zijn stellingen adequaat illustreert met uitvoerige fragmenten uit de wereldliteratuur. Zo ongelezen heeft hij die dus niet gelaten. Hij laat zien hoe Valéry een groot in memoriam-artikel schrijft over Marcel Proust zonder *Op zoek naar de verloren tijd* te hebben gelezen en citeert hilarische scènes uit Graham Greene die de hoofdpersoon uit *De derde man* voor een zaal met liefhebbers zet die hem aanzien voor een gevierde schrijver van moeilijke romans, of hij maar over eigen werk wil spreken... In de roman *Changing Places* van David Lodge komt het aanstekelijke 'vernederingsspel' van een groep letterkundedocenten voor: elke deelnemer moet een boek noemen dat iedereen geacht wordt te kennen, maar dat hij niet heeft gelezen. Hoe meer collega's dat boek wel hebben gelezen, hoe meer punten hij krijgt. Een ambitieuze collega durft zich niet bloot te geven en noemt een of ander obscuur achttiende-eeuws werkje dat niemand gelezen heeft, en krijgt dus geen punten. Maar hij kan niet goed tegen zijn verlies en komt dus in de tweede ronde met de bekentenis dat hij, docent Engels, *Hamlet* nooit heeft gelezen. Dat is zoiets als een theoloog die de bijbel niet heeft gelezen, en hij wint het spel dus glansrijk, maar uiteindelijk knakt het zijn academische carrière onherstelbaar. Er zijn kennelijk ook in Bayards visie grenzen aan het niet lezen!

Anders dan de titel doet vermoeden is *Hoe te praten over boeken die je niet hebt gelezen* geen 'How to bluff your way in literature'. Hoewel het in de NUR-code, de rubrieksindeling voor de boekhandel, niet ten onrechte gerangschikt staat onder humor, blijkt uit het slotbetoog dat Bayard wel degelijk een serieus punt wil maken: hij stelt dat het zinnig praten over boeken die je niet hebt gelezen, een speciale creativiteit vereist, en dat die in het onderwijs niet alleen gehonoreerd, maar zelfs onderwezen zou moeten worden. Intussen worstelt mijn zoon met de leeslijst voor zijn eindexamen. Jammer dat hij geen tijd heeft om Pierre Bayard te lezen...

Pierre Bayard, **Hoe te praten over boeken die je niet hebt gelezen?** De Geus, Breda 2008

Uit: Roodkoper, 13^e jaargang, nummer 2 – maart 2009